

Nr 304.

Av herr **Thore**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 145, angående ersättningsbyggnad för flottan.*

Den ovisshet, som kommit till synes vid granskningen av propositionen nr 145 angående flottans ersättningsbyggnad, nämligen huruvida innehållet i denna proposition täcker det av 1925 års sakkunniga utarbetade betänkandet angående ersättningsbyggnad för flottan, torde i ganska hög grad avspegla regeringens eget ställningstagande till flottans förnyelseproblem: ingen i frågan klart uttalad uppfattning; inga förbindelser utöver den allra närmaste framtiden. I propositionen godtages visserligen de sakkunnigas förslag beträffande ersättningsbyggnad av krigsfartygsmateriel under budgetåren 1927—1933 och de för realiserandet av detta femårsprogram förbundna kostnaderna; angående följande femårsperiod äro emellertid propositionens riktlinjer icke lika klara. Det förutsättes nämligen här, att före övergången till det senare byggnadsskedet en undersökning verkställes — av de sakkunniga även tid efter annan ansedd erforderlig — »huruvida med hänsyn till utvecklingens krav och då föreliggande förhållanden en revision av ersättningsbyggnadsprogrammet kan anses påkallad». I förbigående må här påpekas, att då departementschefen, som ett stöd för uttalandet, att efter den första femårsperiodens slut ersättningsbyggnadsfrågan bör upptagas till revision, åberopar flottsakkunnige, man näppeligen ur de sakkunnigas betänkande kan utläsa, att man här anslutit sig till tanken, att det för en tidrymd av tio år uppgjorda ersättningsbyggnadsprogrammet redan efter de första fem åren skulle undergå en revidering.

De flottsakkunniga hava i sitt betänkande och förslag rörande ersättningsbyggnad för flottan upplagt problemet på ett sådant sätt, att man måste betrakta den senare delen av ersättningsbyggnadsprogrammet som en integrerande del av det hela. Detta framgår uppenbarligen av vad som i betänkandet förekommer under vissa av huvudrubrikerna »allmänna utgångspunkter», »plan för sjöstyrkornas organisation» och »ersättningsbyggnadsprogram». Att i sakkunnigbetänkandet pansarskeppet som ersättningsbyggnad införts i det senare skedet och icke i det första, lär väl främst kunna motiveras därmed, att enligt de sakkunnigas åsikt det senare femårsskedet av skäl, som i betänkandet anföres (se sidan 56), borde i fråga om kostnaderna belastas med en större årskvot än det första skedet. Denna framskjutning framåt av det första ersättningsbygget för pansarskeppen rubbar icke på den uppgift, som de sakkunniga

tillagt flottan ur synpunkten att förhindra mot oss riktade fientliga företag över havet; för vilken uppgifts fyllande de sakkunniga — i likhet med vad som skett i försvarsrevisionens betänkande och i 1925 års försvarsproposition — vid organisationens uppgörande satt som mål: en *operationsduglig kustflotta*. Huruvida man i propositionen anlägger samma betraktelsesätt på det 10-åriga förnyelseprogrammet för flottan, som de flottsakkunniga, nämligen att innehållet i programmets båda delar höra oskiljaktigt ihop, är emellertid nog så ovisst. Å ena sidan finner man i propositionen sådana uttalanden som att departementschefen intet har att erinra mot de av flottsakkunniga angivna synpunkterna i fråga om flottans allmänna uppgifter, varjämte det utsäges, att de sakkunnigas organisationsplan, såvitt nu kan bedömas, är väl lämpad att tjäna som grundval för beräkandet av den för fartygsmaterielens förnyelse erforderliga årskvoten samt för uppgörandet av ett ersättningsprogram för flottan. Å andra sidan införes i propositionen frågan om revision av ersättningsbyggnadsprogrammet, varjämte departementschefen, så som orden fällas, ingalunda synes stå främmande för den tanken, att ett för sista femårsskedet reviderat ersättningsbyggnadsprogram måhända kan komma att göra de förberedande ritnings- och konstruktionsarbetena för ett pansarskepp — bryggan mellan de båda femårsbyggnadsperioderna, som dessa förberedande arbeten benämnts — kanske nog så överflödiga. Man torde icke misstaga sig, om man tolkar departementschefens uttalande i propositionen på ett sådant sätt, att han som en tidning uttryckt sig, »i högre grad än flottsakkunniga vill hålla möjligheterna öppna för rubbning av de sakkunnigas tioårsplan».

I försvarspropositionen till 1925 års riksdag rörande ersättningsbyggnad av sjökrigsmateriel har förutsatts en förnyad undersökning av hela ersättningsbyggnadsfrågan, varav resultatet borde föreligga vid 1927 års riksdag. 1925 års riksdag ansluter sig till en dylik utredning, betecknande densamma såsom en förnyad undersökning rörande den för vidmakthållande av kustflottan nödvändiga ersättningsbyggnaden. Utredningen skulle bland annat omfatta spörsmålet, huruvida artillerifartygen böra ersättas med fartyg av samma eller annat slag. Den beslutade utredningen föreligger nu i form av ett i koncis form avfattat kommittébetänkande, där problemet om flottans ersättningsbyggnad fullständigt klarlagts. Att nu längre underlåta att taga ställning till ersättningsbyggnadsfrågan i sin helhet, särskilt den viktiga del härav, som berör ersättningsbygget för pansarskepp, kan icke vara tillrädligt. Skall ett ytterligare undanskjutande av sistnämnda spörsmål ifrågakomma, då må det åligga regeringen att klart säga ifrån, vilka omständigheter i försvarshänseende eller av ekonomisk eller annan art, som betingat ett dylikt undanskjutande. Därom innehåller emellertid den ifrågavarande kungl. propositionen intet.

Av den allmänna utredningen i sakkunnigbetänkandet beträffande sjökrigets vapen, deras beskaffenhet och värdesättning i förhållande till varandra, styrkes man i den uppfattningen, att kanonen är huvudvapnet vid sjökriget och att, som en följd härav, slagskeppet som sjökrigsmateriel måste sättas i främsta rummet. Kanonen som sjökrigets huvudvapen har tid efter annan och icke utan framgång blivit bestritt, ehuru under nyare tider aldrig ledande till att någon

revolutionerande omdaning, där ej denna genomförts av andra orsaker, inträtt i krigsflottornas sammansättning.

Under rysk-japanska kriget och kanske ännu mera under världskriget visade sig *minan* vara ett fruktansvärt förstörelsevapen. Ett minfält, en gång utlagt, är emellertid stationärt och kan icke förflyttas till olika punkter av en hotad kust. Att skydda den långa svenska kusten enbart eller huvudsakligen med minfält, därtill skulle erfordras så oerhörda mängder av minmateriel och jämväl anordningar för utläggning, att kostnaderna för detta försvar ingalunda komme att stå andra försvarsanordningar efter. Hämmandet av egen rörelsefrihet, därav även trafiken med handelsfartyg, är alltid en nackdel, som följer med vidsträckta mineringar inom havs- och kustområden.

Utvecklingen av *torpeden* under slutet av 1800- och början av 1900-talet i fråga om detta vapens räckvidd, träffsäkerhet och sprängkraft hotade allvarligt kanonens överlägsenhet som stridsmedel. I ett yttrande den ¹²/₁ 1914 över förslagen till pansarbåtar anför den dåvarande chefen för marinistaben, att kanonens övertag till sjöss har fått en svår knäck genom den utveckling, som på allra sista tiden kommit torpeden till del, och vilken ännu ej fått sin höjdpunkt och varigenom den med all säkerhet komme att i ett sjöslag spela en betydligt större roll än tillförne, bland annat genom att framtvunga en sådan ökning av stridsavstånden, att artilleriets träffsäkerhet och effekt komme att högst avsevärt minskas. Uttalanden av denna art torde i hög grad ha influerat 2:a försvarsberedningen av år 1911, då denna i fråga om kustflottans sammansättning och de däri ingående fartygens uppgifter anslöt sig till uppfattningen, att nybyggnadsplanen borde uppgöras med ledning av den allmänna grundsatsen, »att torpedfartygen skulle bilda kustflottans taktiskt offensiva element, medan åter pansarfartyg i övervägande grad skulle tjäna som stöd för torpedfartygen och sålunda utgöra det defensiva elementet, dock att pansarfartygen givetvis måste äga en viss, om ock begränsad offensiv förmåga.» Dåvarande inspektören av flottans övningar till sjöss hade emellertid i fråga om kanonens och torpedens relativa betydelse som stridsmedel en från ovan åberopade uttalande avvikande åsikt, i det han förmenade, att man velat tillgodose torpeden före kanonen.

Stridsavstånden, som av 1906 års fartygstypssakkunnige uppskattades till 5 à 6,000 meter, uppgingo i Jutlandsslaget den 31 maj 1915 till 13,000—16,000 meter. I nämnda slag och redan efter 12 minuters eldgivning erhöll den engelske slagkryssaren »Indefatigable» tre samtidiga träffar av en salva av fyra från den tyske slagkryssaren »von Der Tann», vilket frambringade en explosion, som fullkomligt förintade fartyget. Kanonens överlägsenhet över torpeden, vilket senare vapen i denna världskrigets största sjöstrid synes ha spelat en ganska underordnad roll, var härmed befast. Kanonens effektivitet både i fråga om skottvidd, träffverkan och precision vid inskjutningen har sedermera på grund av teknikens framsteg än ytterligare ökats.

Undervattensbåtens uppträdande och dess i fråga om sjöduglighet, fart och tekniska utrustning för anfallsändamål utomordentliga fullkomnande under de första åren av 1900-talet satte kanonens överlägsenhet och härmed även slag-

skeppets existensberättigande mycket allvarligt i fara. De utomordentliga resultat, som vid flottmanövern i de utländska marinerna under åren 1909—1912 vunnos medelst U-båtar, spelade som bekant en mycket stor roll vid debatterna här i landet om krigsfartygsmaterielen under åren närmast före världskriget. U-båtarnas vid början av världskriget lyckade anfall mot övervattenskrigsfartyg, bland annat sänkandet omedelbart efter varandra av de engelska kryssarna Aboukir, Cressy och Hogue av en enda tysk U-båt, åstadkom en utomordentlig tro på U-båtens överlägsenhet som stridsmedel. Och i vida kretsar var man övertygad om, att slagskeppet i dess olika varianter hade spelat ut sin roll. Skräcken för U-båten förhöjdes genom det plötsliga och osynliga i dess uppträdande och att något effektivt skydds- eller förstörelsemedel mot densamma ännu icke stod till buds.

Redan tidigt under världskriget torde man emellertid såväl inom Englands som Tysklands sjökrigsledningar haft klart för sig, att U-båtarnas verksamhet icke nämnvärt förmådde rubba den förstnämnda maktens överlägsenhet till sjöss. Englands sjöstrategiskt dominerande position bestående i en överlägsen slagflotta, förlagd å en mot U-båtsanfall oåtkomlig plats samt i stånd att effektivt avskära Tysklands förbindelser med världshaven, en sjöstrategisk position, som föga berördes av Jutlandsslaget, var under hela krigsskedet den avgörande maktfaktorn till sjöss.

De tyska U-båtarnas härjningar bland handelsfartygen under de första månaderna år 1917, då U-båtskriget rasade som våldsammast, frambragte de försvars- och förstörelsemedel — lyssnarapparater, sänkbomber, U-båtsfällor m. m. — mot U-båtarna, varigenom deras betydelse som dominerande stridsmedel väsentligt ha reducerats.

Det sista av sjökrigets vapen är *flygbomben*, vars anfallsmöjligheter äro större än övriga vapen och vars effektivitet höjes genom snabbheten vid anfall. Träffresultaten vid strid mot örlogsfartyg, som äro försedda med effektiv luftvärnsbestyckning, anses dock vara små.

Allt om allt sett kommer man till det resultatet, att kanonen, vare sig det gäller anfall eller försvar, står avgjort främst bland sjökrigets vapen. Härav följer, att pansarskeppet blir det förnämsta av krigsfartygsmaterielen, och att detta slag av materiel, beträffande ersättningsbyggnad för vår flotta, måste sättas i främsta rummet.

För en sjömakts med relativt små resurser till förnyelse av sin flotta, och där enheternas antal sålunda måste begränsas, bör det — givetvis med hänsyn även till andra utslagsgivande faktorer — vara av synnerlig vikt, att fartygsmaterieleet har uthållighet, motståndskraft mot påfrestningar av skrov och maskineri, förmåga att under olika väderleksförhållanden och jämväl i vad berör våra farvatten vid isbildning kunna taga sig fram på havet, med andra ord egenskaper, som skapa största möjliga garanti för, att krigsflottan kan betraktas vara i effektivt skick och i stånd att fullfölja sina uppgifter. I nämnda avseende står givetvis pansarskeppet väsentligt framför övriga till ersättningsbyggnad för flottan avsedda typer. Man blir en smula betänksam, då man finner, att de föreslagna nya jagarna avses att ha en livslängd i kustflottan av

20 år, ehuru enligt yttrande från marinöverdirektören beträffande överbattens-torpedfartygen, redan en ålder av 10—15 år hos dessa fartyg får anses vara en betydande livslängd. Årskvoten för flottans förnyelse, räknat efter vad den ger i effektivt stridsvärde, kan med säkerhet antagas ställa sig gynnsammare i fråga om pansarskeppet än beträffande övriga fartygstyper.

Flottans huvuduppgift vid landets försvar, har vid olika tillfällen formulerats på olika sätt, beroende på ändringar i det militärpolitiska läget, sjökrigs-materielens utveckling m. fl. orsaker. Sammansättningen av flottan, särskilt beskaflenhet och antalet av i flottan ingående pansarfartyg, har intimt berörts av den huvuduppgift, man sålunda tillagt sjöförsvaret. För att gå så långt tillbaka i tiden som vid början av 1880-talet, då flottans första egentliga pansarfartyg planerades, uttalade sig 1882 års försvarskommitté för fartyg av sådan fart och sjöduglighet, att de kunde hastigt förflytta sig till vilken punkt som helst på kusten och när tillfälle yppades angripa fiendens transportflotta. 1907 års försvarskommitté uttalar sig för en utveckling av vår senaste pansarbåtstyp, att denna erhåller en sådan fart och sjöduglighet, att fartygen kunna nå en fientlig armés operations- och förbindelselinjer över havet. För flottoplanen år 1914 kan 2:a försvarsberedningens uttalande beträffande flottans uppgift anses ha legat till grund, dock att det beslutade nybyggnadsprogrammet gav en starkare flotta, än vad beredningen avsett. Formuleringen var nu, att flottans uppgift ifråga om avvisande av landstigningsföretag begränsades till »att kunna förhindra invasioner på de skärgårdsklädda kusterna samt försvåra dem, där kusten var öppen». Flottsakkunnige av 1925 anse den uppgift för svenska flottan, varmed man bör räkna vid bedömandet av frågan om flottans sammansättning, bestå i »hävandet av rikets neutralitet och förhindrandet av mot oss riktade fientliga företag över havet».

I den mera begränsade uppgift, som enligt uttalanden under åren 1911—1914 tillagts flottan spårar man medvetet om de ryska och tyska slagflottornas dåvarande överlägsenhet i de oss kringliggande förvattnen samt torpedens och undervattensbåtens förut omförmälda vid denna tidpunkt mycket högt ansedda effektivitet som försvarsmedel. Den påtagliga utökningen i flottans uppgift, som i jämförelse med år 1914 kan anses innehållas i den av de sakkunniga av år 1925 uppställda formuleringen, får sin förklaring i det genom världskriget förändrade militär-politiska läget, särskilt decimeringen av övriga östersjömakters krigsflottor. Den relativt förbättrade ställning ifråga om krigsfartygsmateriel, som Sverige nu intager i förhållande till övriga östersjömakter mot vad fallet var under åren närmast före världskriget, kan emellertid så vitt nu kan skönjas ej upprätthållas med mindre flottans ersättningsbyggnadsplan ifråga om antal och beskaflenhet av fartyg behörigen tillgodoses. Flottsakkunnigas 10 års plan för nybyggnader måste anses tangera den nedre gränsen för vad av flottan fordras vid fyllande av sin uppgift; skulle pansarskeppsbygget framskjutas eller förfuskas, lärer flottan få tilldelas en plats i landets försvar, som blir vida mer inskränkt, än vad flottsakkunniga tänkt sig densamma.

Erfarenheten från världskriget både till lands och till sjöss visar den oerhörda betydelse av, att den makt, som tvingas att använda krigets anfalls- och försvarsinstrument, härvid tillgodogör sig de maskinellt-tekniska resurser, som på området stå till buds. Ett land, som här besitter möjligheter att göra sig gällande, får ett visst övertag ägnat att neutralisera verkan av ett på motsidan måhända befintligt större antal människomateriel. Flottan kan betraktas som ett maskinellt-tekniskt krigsinstrument av mycket hög rang; dess stora rörlighet gör, att den snabbt förmår förflytta sig till hotade punkter av vår långa kust, där en samlad kraft kan sättas in. Vårt lands tekniska resurser att skapa fullgått flottmateriel, både vad avser skrov, maskineri, utrustning och armering, ha aldrig varit större än vad fallet är för närvarande. En successiv förnyelse av krigsfartygsmaterieleet och anslag till underhåll av detsamma samt till övning och bemanning tager en ringa del av landets produktiva kraft i anspråk, och kostnaden är väl överkomlig. Att under sådana förhållanden inskränka flottans uppgift vid landets försvar torde näppeligen vara någon klok försvarspolitik.

Vår neutralitetsvakt till sjöss under kriget, bestående i bevakning av kusten, minsvepning, konvoj av handelsfartyg m. m., utfördes huvudsakligen av lätta övervattensfartyg. Utan pansarfartyg hade emellertid neutralitetsskyddet av kusten vid uppkommande påfrestning kunnat bli ineffektivt. I den nyligen utkomna boken över världskriget av Winston Churchill säger författaren beträffande slaget den 31 maj 1916 vid Jutland bland annat följande:

»Om den tyska flottan lidit ett avgörande nederlag, så hade detta medfört, att mycket stora lättnader och fördelar vunnits av de allierade. Sålunda hade inlöpandet i Östersjön för England omedelbart blivit praktiskt möjligt. Om förekomsten i Östersjön av en engelsk eskader under vintern 1916 och våren 1917 förmått hindra utbrottet av den ryska revolutionen är en öppen fråga, som man emellertid icke kunde bortse ifrån» o. s. v.

En förenad engelsk-rysk flotta med herravälde i Östersjön, samtidigt som ett intensivt U-båtskrig, även riktat mot neutrala maktens handelsfartyg, pågick från Tysklands sida, måste ha medfört en påfrestning av vårt neutralitetsskydd.

Det ersättningsbyggnadsprogram, som framlägges av de flottsakkunniga, omfattar som nämnts en period av 10 år, uppdelat i tvenne skeden om 5 år; pansarskeppsersättningsbygget förlagt till det senare skedet. Även 1914 års flottbyggnadsprogram, avsett för en period av 20 år, upptog skeden om 5 år. Förut har uttalats (cheferna för arméns och flottans stab år 1906) att planen för arméns och flottans utveckling borde erhålla en tidsbegränsning av 6 år. Marinförvaltningen (sid. 54 i prop. nr 145) ser helst att perioden för ersättningsbyggnadsprogrammet sättes till 24 år, uppdelad i 5 årsskeden. Angående ersättningsbyggnaden för pansarskeppet Oscar II anser högste befälhavaren över kustflottan i hög grad vara önskvärt, att en förskjutning här sker från andra till första byggnadsskedet. Marinförvaltningen, som på det kraftigaste biträder vad de flottsakkunniga anfört ifråga om behovet av pansarskepp,

anser att det varit önskvärt, därest möjlighet därtill funnits, att igångsätta ersättningsbyggnaden för pansarskeppet Oscar II i så god tid, att det nya pansarskeppet kunnat vara färdigt för tjänst år 1931.

Av det nu sagda framgår, vilket även dessförutan torde vara tämligen klart, att en 10-årsperiod för flottans ersättningsbyggnad, uppdelad i två mer eller mindre fast sammankittade 5-års skeden, för flottans förnyelsefråga som sådan är av relativt underordnad betydelse samt i fortsättningen och i vad avser pansarskeppsbyggen en knappast väl avpassad period. Då flottkommitterade av statsfinansiella skäl vilja belasta den senare 5-årsperioden med högre årskvot än den förra, därvid siktande på de förväntade ökade besparingarna på försvarshuvudtiteln, så må härtill anmärkas, att det dock bör vara statsverkets budgetära ställning i sin helhet och ej blott läget inom en enstaka huvudtitel, som bör tagas i betraktande. Huruvida någon mera avsevärd förbättring eller försämring mot nu av det budgetära läget kan tänkas inträda inom loppet av fem år, lärer emellertid undandraga sig varje säkert bedömande. Den ekonomiska krisen i ett av våra grannländer, tydligen ej uteslutande förorsakad av valutastegring, och de medel, som här föreslagits att häva densamma, visa, att nedsatta utgifter för militära ändamål icke skydda mot ekonomiska kriser, och att vid lindrandet av sådana kriser även annat än vad som rör landets militärförsvar kan behöva ruckas.

Av den motivering, som här ovan blivit anförd, framgår, att jag betraktar pansarskeppet som svenska flottans förnämsta ersättningsbyggnad och att man bör taga itu med detta bygge snarast möjligt. Förläggning av pansarskeppsersättningsbygget till ett tidigare skede, än vad flottsakkunniga föreslagit, utan att byggnadsplanen för övrigt under detta skede rubbas eller årskvoten avsevärt ökas nödvändiggör utsträckningen av första skedet till sju år. Utgående från flottsakkunnigas siffror bleve totalkostnaderna för ersättningsbyggen under dessa sju år 73,190,000 kronor eller i genomsnitt per budgetår 10,456,000 kronor. Enligt de flottsakkunnigas program skulle årskvoten, räknat för det första 5-årsskedet, utgöra 9,198,000 kronor per år, för det senare 5-årsskedet 11,880,000 kronor per år eller i genomsnitt 10,539,000 kronor. Sammanläggas kostnaderna under de första 7 åren enligt flottsakkunnigas program erhålles en summa av 69,750,000 kronor eller i genomsnitt 9,964,000 kronor per år, mot här ovan uträknade 10,456,000 kronor per år, alltså en ökning av 492,000 kronor per år.

Under åberopande av vad sålunda anförts och med anledning av proposition nr 145 hemställes,

att riksdagen måtte

*del*s besluta, att ersättningsbyggnad av krigsfartygsmateriel, omfattande nybyggnad av ett pansarskepp, en hangarkryssare, två jagare, fyra vedettbåtar och tre undervattensbåtar, skall äga rum under budgetåren 1927—1935, samt att byggandet av pansarskeppet skall taga sin början senast år 1930,

dels ock för flottans ersättningsbyggnad för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 8,160,000 kronor.

Stockholm den 4 mars 1927.

Alex. Thore.
